

Миша Ђурковић
Институт за европске студије
Београд

UDK: 327.83
Оригиналан научни рад
Примљен: 15. 02. 2007.

ПРЕДСЕДНИЧКИ ИЗБОРИ У ЦРНОЈ ГОРИ И РАЗАРАЊЕ СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ СВЕСТИ

Аутор користи последње председничке изборе у бившој југословенској републици Црној Гори као повод за анализу неколико повезаних фактора транзиције на Балкану. Преглед самих избора показује значај међународне заједнице као кључног фактора за изостанак демократских промена у овој мало држави. Као главни разлог таквог понашања испоставља се геополитичко прекомпоновање Балкана усмерено ка потискавању и разарању српског идентитета и српског фактора у бившим југословенским републикама. Аутор на крају уочава да је кључни фактор ланца ове нове констелације српска пословно-политичка елита, чије понашање открива потпуно разорену свест о националној солидарности, одговорности и националном идентитету међу њеним припадницима.

Кључне речи: Црна Гора, Србија, српски народ, избори, геополитика

У недељу 6. априла одржани су први председнички избори у Црној Гори након што је ова бивша југословенска република постала самостална. За нашу науку ови избори су занимљиви услед неколико повезаних разлога. Анализа коју ћу овде изнети усмериће се на два нивоа. У првом делу чланка концентрисаћу се на сам изборни процес у Црној Гори као малој, али етнички веома хетерогеној заједници, како бих показао крајње контроверзан однос међународне заједнице према питању демократизације ове државе.

У другом делу чланка покушаћу да преко питања односа србијанске политичке и пословне елите према овим догађајима покажем у којој мери је у Србији разорен осећај српског националног идентитета и солидарности са припадницима свог народа. Основна теза коју ћу изложити јесте да иако у Црној Гори живи око 200 000 припадника српског народа, током ових избора србијанска елита не само да није помагала свој народ, већ је обрнуто услед пословних и финансијских интереса помагала црногорски режим који води изразито антисрпску политику усмерену ка асимилацији 32% Срба. У покушају да се нађе узрок за такво понашање, намеће се закључак да се Србија враћа на позиције и идеологију 70-их година, периода који је најгори у историји новије српске државности.

Данашња Црна Гора је веома мала држава у којој по званичним статистицима живи око 620 000 становника. Међутим услед богате и сложене историје, ова држава је преоптерећена многобројним наслагама историјског памћења и омраза, тако да је у питању дубоко подељено и нестабилно друштво.¹ Основни печат њеној данашњој политици даје чињеница вештачки редефинисаног идентитета црногорске групације и перманентан покушај да се конструише нови идентитет који би оправдао постојање самосталне државе.

Иако је због посебне географске одвојености и новије традиције државности у Црној Гори и раније постојало елемената посебности, све до тридесетих година прошлог века, огромна већина становништва је себе доживљавала као део укупног корпуса српског православног становништва, баштинећи косовски мит, делећи и остале елементе културног наслеђа српства. Начин уједињења са Србијом оставио је међутим поделу између бјелаша, присталица уједињења и противника зеленаша, састављених углавном од незадовољних припадника некадашње дворске елите Краља Николе Петровића. Неоспорно је да су и они себе видели као део српског рода, али су остали лојални Николи и сматрали су да је уједињење могло да се обави на другачији начин.²

Током тридесетих година услед снажног деловања Комунистичке партије и спровођења програма Коминтерне који је пропагирао подстицање свих регионалних и етничких посебности како би ослабио и срушио Југославију,³ један део елите у Црној Гори почиње да промовише идеју федерализма, тражећи за Црну Гору положај федералне јединице. Федералистички покрет је ојачао током деценије пред рат, тако да су носиоци ове идеје Штедимлија и Дрљевић постепено са идеје о посебности почели да прелазе на антисрпски засновану идеју црногорске нације која је наводно ближа Хрватима него Србима.⁴ Током Другог светског рата, обојица су сарађивали с Усташким покретом, а припадници зеленашке елите су у сарадњи с италијанским окупатором почели да развијају идеју о таквој независној држави која је први пут у новој историји укинула српску тробојку као заставу.

Доласком на власт комуниста ова идеја не само да није осуђена, него је настављено с њеном реализацијом. Блажо Јовановић (комуниста пореклом из зеленашке породице) постао је апсолутни господар нове републичке јединице, а нови образовни програм почео је да реконструише схватање националног идентитета у складу с идејом о посебној црногорској нацији. Ишколоване

1 Видети Djurkovic (2007). Најбољи увод у менталитет и антропологију становника Црне Горе и данас се може наћи у Ђиласовој књизи *Бесудна земља*. Видети Ђилас (2005)

2 Видети Банац, *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics*, Ithaca, Cornell University Press, (1984). Поглавље „Montenegrin Greens“, стр. 270-291. Чак и овај хрватски аутор, веома ненаклоњен Србима и српској идеји, слаже се да су у доба уједињења и зеленаци себе доживљавали као део српског корпуса.

3 Видети Стаматовић, (2000), стр. 167 и даље.

4 Видети у Стаматовић, (2000).стр. 195 – 201.

су генерације које су одрасле на причама о великосрпском хегемонизму који је наводно угрожавао посебност Црне Горе. У исто време створена је једна психоза страха, надгледања и контроле коју је бриљантно оцртао Живко Николић у филму *У име народа*.⁵

Делимична прекид ових тенденција десио се крајем осме и почетком девете деценије када је нова власт коју је довео Милошевић морала да дозволи ренесансу српских националних осећања код већине Црногораца. Но то није била званична државна идеологија. Српски романтизам политички је био концентрисан у обновљеној Народној странци, која је међутим имала тек нешто мало више моћи од сепаратистичког Либералног савеза. ДПС је као партија државе и партија моћи себе поставио у центар који је преко својих медија одржавао.

Познати обрт у политичком усмерењу црногорске власти десио се 1997. када је на председничким изборима Мило Ђукановић у нерегуларним условима победио Момира Булатовића. Нови председник тада започиње пут одвајања од Србије и свеколиког заокруживања територије, граница и институција новог ентитета. Многи опозиционо оријентисани грађани Србије гајили су велике симпатије према Ђукановићу сматрајући да је у питању тек борба против Милошевића који подједнако угрожава све грађане Савезне Републике Југославије. Разочарање је било тим веће када је и после демократских промена у Србији 2000, црногорска власт још одлучније кренула у пројекат сепарације. За потребе тог пројекта ДПС је прекопирао идеологију Либералног савеза и отпочео једну страшну индустрију идентитета, промоције нових симбола, нових хероја и нових знамења којима је требало легитимисати и утемељавати посебност Црне Горе.

Уз обилату помоћ међународне заједнице, и никакав отпор из Београда, Ђукановић је успео да на крајње контроверзном референдуму 21. маја 2006. освоји потребних 55,3 % и да Црну Гору и формално одвоји од Србије. Овај резултат је постигнут уз бројне уцене, силу и куповину гласова. Црна Гора је уз Белорусију последња држава у Европи где није дошло до дисконтинуитета комунистичке власти па режим може пропагандом и новцем да постигне шта год жели. ДПС је и даље спојен с државом и криминалним структурама које за њу и тајну полицију обављају различите послове. Нпр, није извршена расподела имовине некадашњег Савеза комуниста него је ДПС приграбио ком-

5 Радња овог филма из 1987. смештена је у 1966. у један индустријски град у Црној Гори. Шефови локалне Удбе, апсолутни господари живота и смрти, надгледају, контролишу, прислушкују читав град, шаљући у затвор мужеве оних жена на које баче око. Возач директора (Милутин) кога такође шаљу на преваспитавање, једини је који се побуни и не жели да прихвати тај систем лажи и мимикрије у коме учествују чак и жртве. Изложен свим врстама притиска, подметањима и отимању имовине и живота, најгори ударац ипак доживи када схвати да чак и директор и његова породица пристају да учествују у представи, односно да сви људи око њега прихватају лаж као систем живота.

плетну за себе. Тако смо дошли до апсурдне ситуације да Влада Црне Горе ради у просторијама које закупује од ДПС-а.⁶

Улога међународне заједнице

Етничка структура данашње Црне Горе одражава сву сложеност наслеђа традиционалне и скорије историје ове земље. По последњем попису обављеном 2003, у ЦГ живи 43% Црногораца, 32% Срба, 8% Бошњака, 5% Албанаца, 4% Муслимана итд. Када би се поштовали међународни стандарди, ова држава би морала да буде преуређена као мултикултурална, консочијативна демократија у којој је обезбеђено једнако учешће у управљању припадника свих структура.⁷ Међународна заједница се међутим понаша потпуно обрнуто од теорије и праксе коју промовише у земљама развијене демократије и у Србији посебно. Теза коју ћу овде покушати да илуструјем преко примера Црне Горе, јесте да се према свим појединачним принципима који творе основу савремених либерално демократских уређења, међународни кругови моћи односе селективно и користе их у складу са својим интересима, полазећи од шмитовске матрице пријатељ-непријатељ. Овај увид је за нас од изузетне важности да би се схватила чињеница да се најважније западне земље у међународним односима пре свега воде начелима геополитике, односно сопственог интереса, а не промоцијом демократских начела каква владају унутар њихових територија.

Међународна заједница (пре свега западни кругови) одиграла је велику улогу у одвајању Црне Горе од Србије. Ако се помагање Ђукановића до Милошевићевог пада могло провлачити под фирмом борбе за демократизацију Балкана, отворена подршка сепаратизму после 2000. показала је да је у питању пре свега дугорочна геополитичка стратегија. ЕУ и САД су најпре спасле Ђукановићеву власт 2002. када су организовале стварање Државне заједнице и тако спречиле одржавање референдума у време када ДПС-у то не би одговарало. Државна заједница Србија и Црна Гора је био потез којим је углавном федерална СРЈ недемократским путем, договором елита без изјашњења грађана преведена у конфедералну творевину.⁸ Тиме је Ђукановићу дато још не-

6 Видети извештај УНДП, *Корупција у Црној Гори 2007, приказ главних проблема и стања реформи.*

<http://www2.undp.org.yu/montenegro/home/actualities/UNDP%20Brosura.pdf>.

7 За начин функционисања консочијативних демократија погледати класичну Лајпхартову књигу. Lijphart (1992).

8 Интересантно је да су пре Милошевићевог пада припадници србијанске опозиције нападали Жабљачки устав из 1992. као недемократски чин, као нешто што је октронсано и неметнуо народу Србије и Црне Горе од стране елита које су се договориле између себе а да нису консултовале грађане. Видети нпр. *Време* бр. 446, 24. 07. 1999. "Србија у разбијеном огледалу", и ставове Војислава Коштунице и Слободана Самарића.

колико година током којих је могао да настави с пропагандом, куповином и утврђивањем своје власти.

Други пут му је помогла у фебруару 2005. када је спречила одржавање избора за парламент ДЗЦГ. По Београдском споразуму било је предвиђено и договорено да се у току 2005. у обе републике одрже директни избори за посланике у ДЗ а да се евентуално након тога одржи референдум о статусу Црне Горе. Опет је Брисел одиграо кључну улогу у измени споразума и доношењу амандмана којима је Ђукановићу дата још једна победа. Он је наставио да опструира ДЗ иако је морао да организује изборе којима би иначе признао легитимитет и значај овог пројекта.⁹ Право је питање зашто је Београд све време пристајао на ту игру и зашто је омогућио Ђукановићу да избегне изборе и сигуран пораз на њима.¹⁰ Уместо тога, крајем маја 2005, уз посредовање ЕУ амандманима је измењена Уставна повеља чиме су избори одложени до следећих парламентарних избора у државама чланицама.

Конечно, трећи пут је директна помоћ уследила на референдуму. Потребна већина је спуштена на преко 55% изашлих, референдумски процес је вођен уз кршење свих могућих демократских стандарда, право гласања одузето је великом броју држављана који живе у Србији, али су гласали многи људи из иностранства који су на сумњив начин долазили до докумената итд. Бројне неправилности и кршења процедуре су на крају напросто изигнорисани а режим је за тек неколико промила намакао потребну већину.

Помагање режима наставило се и после референдума, нарочито током процеса доношења новог устава Црне Горе. Стручњаци Савета Европе и Европске Уније су као ти током референдумског процеса отворено заузимали политичке ставове који су ишли у прилог режиму, и оглушивали се посебно на захтеве српског народа, док су нагласак стављали на права мањинских народа. Ово се врло лако уочава анализом понашања и ставова које су стручњаци Венецијанске комисије износили током процес расправе, израде и усвајања новог устава.¹¹

Анализирајмо само понашање међународних фактора током последње изборне кампање. Први потез било је враћање Ђукановића на место премијера. Мило Ђукановић се повукао из политике након избора у септембру 2006. године, и како се могло чути био је то део неформалног договора с одређеним

9 Члан 20 *Уставне повеље* Државне заједнице Србија и Црна Гора јасно дефинише да се након две године од усвајања повеље посланици Скупштине бирају на непосредним изборима.

10 Осим увек присутних теорија завере, постоји један логичнији интересни аргумент према коме су београдске власти такође хтеле да избегну савезне изборе због велике снаге радикала, и због јако лошег рејтинга партија које су тада биле на власти у Србији.

11 На веб страни [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)017-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)017-e.asp) налазе се сви релевантни документи почев од експертског текста објављеног 8. септембра 2006. до Мишљења од 14. децембра 2007, публикованог након усвајања коначног текста.

западним круговима који су наводно желели да се тиме отвори простор за један чистији део ДПС-а па је на чело владе дошао Жељко Штурановић, бивши министар правде. Међутим тек годину и по дана након тога, Ђукановић је због наводне Штурановићеве болести експресно враћен на чело Владе, између осталог и зато да би помогао победу Филипа Вујановића.

Бриселски кругови не само да нису ништа имали против повратка на власт човека који је постао симбол за корупцију и криминал на овим просторима, већ су га у недељи пред изборе примили сви најважнији функционери ЕУ задужени за спољну политику и придруживање (Солана, Рен). Такође Црна Гора је подржана на самиту НАТО-а у Букурешту, посетило је неколико значајних западних делегација, као и низ инвеститора из тих земаља. Порука упућена домаћем становништву била је да је Ђукановићев режим без обзира на огромну корупцију и недемократско понашање сигуран и пожељан партнер западних кругова, носилац наводних европских тенденција и гарант сигурне будућности па га стога не треба мењати.

На самом терену деловала је посматрачка мисија ОДИХР, ОЕБС, која је служила легитимисању читавог изборног процеса. На овим подручјима показало се, мисије ОЕБС су годинама већ легло и центар шпијунске делатности западних земаља као и експоненти интереса и политике САД и ЕУ.¹² Опозиционе странке су током изборних процеса уочиле и пријавиле на десетине случајева кршења изборног процеса као што су куповина личних карата, принуда на запослене у јавној управи да предају своје личне карте или да гласају за кандидата режима, затим директна куповина гласова припадника ромске мањине у Подгорици и Берану, изостанак представљања председничких кандидата на програму Јавног сервиса (телевизије Црне Горе), итд. На све то су се посматрачи оглушивали да би након избора дали завршни легитимитет тиме што су тврдили да су избори одржани углавном у фер и демократској процедури.¹³

За сваког аналитичара склоног демократији била би проблематична сама чињеница да је исти режим на власти скоро две деценије, као и да кандидат режима побеђује већ у првом кругу добијајући преко 50% гласова. За Запад, веома осетљив на кршење демократских процедура у својим земљама као и тамо где има интереса, у овом случају нема видљивих проблема. Једини адекватан начин тумачења овог феномена јесте схватање геополитичких интереса којима овај режим служи. Наиме то је исти онај рецепт који су САД развиле у протеклих пола века помажући диктаторске режиме где год им је то

12 Најупечатљивији пример је посматрачка мисија ОЕБС која је деловала на Космету пред НАТО агресију. Сетимо се Вилијама Вокера и случаја Рачак. И данас у Србији имају врло сличну функцију. Тако нпр. део Мисије задужен за медијску политику на све начине покушава да обезбеди националну фреквенцију немачкој телевизији *PTL*.

13 Види саопштење Посматрачке мисије на http://www.osce.org/documents/pdf_documents/2006/09/20433-2.pdf

било у интересу.¹⁴ То је онај принцип по коме се Отпор (у разним својим варијантама) помаже и развија у Србији, Украјини, Грузији, Венецуели, али гле чуда нема у Саудској Арабији, Пакистану, Египту или Црној Гори.

Случај мале Црне Горе показује у којој мери је међународна заједница постала фактор који спречава демократизацију једног европског друштва. Корумпирани и криминализовани режим Мила Ђукановића који контролише све поре друштва, економије, политике и безбедности, одржава се на власти уз недемократске методе, захваљујући томе што је спреман да испуни сваки задатак који му Запад постави.¹⁵ Пошто он контролише све ресурсе а опозиција нема подршку споља, постоје услови да иста структура настави да влада још деценијама без обзира на стварну вољу грађана Црне Горе, који немају довољно ресурса за промену власти. Искуство транзиције у последњих неколико деценија показује да је утицај међународне заједнице (пре свега Запада) изузетно битан за отпочињање и вођење демократизације неке државе.¹⁶ У тако малим земљама без њеног благослова и помоћи могућност демократизације је минимална.

Положај српског народа у Црној Гори

Чини се да је један од важних геополитичких разлога због којих Запад подржава Ђукановића, потискивање и уништавање српског идентитета у Црној Гори. Одржавање овог режима на власти могуће је посматрати као гарант стабилности и прозападне оријентације ове државице чији геостратешки положај није занемарљив. Међутим, та перспектива не објашњава чињеницу подршке Ђукановићевом пројекту идентитетског инжињеринга усмереног на преобликовање свести и идентитета већине становништва. Од српске Спарте Црна Гора данас полако постаје изразито антисрпски настројена држава која гради стратешко партнерство с Хрватском и албанским елитама у Албанији и на Космету.

Веома је занимљиво пратити начин на који је питање идентитета већинског православног становништва (75%) преобликовано и тумачено током последњих десет година. Традиционална плуралност, односно двојност идентитета православних Црногораца који су себе доживљавали и као Србе (етнички) и као Црногорце (регионални и територијални идентитет) заправо је послужила као средство и матрица преко кога се сепаратизам изградио као идеолошка основа политичког пројекта. У другој половини 90-их званична поли-

¹⁴ Иран, Египат...

¹⁵ Андрија Мандић, *Вјести*, 8.4. 2008, *Шта да се ради*. Лидер опозиције је навео четири задатака која Ђукановић треба да обави: предаја Превлаке Хрватаској, признавање независности Косова, увођење Црне Горе у НАТО без референдума, продаја Електропривреде.

¹⁶ Погледати нпр. Линц-Степан, (1998), стр. 96-101

тика је и даље одржавала представу о српском етничком заједништву, инсистирајући на везама са србијанском опозицијом и тврдећи да је сукоб с Милошевићем резултат недемократске власти у Србији, те да заокруживање политичког и финансијског система представља инструмент одбране демократије у Црној Гори. У исто време је одбацивана свака помисао о сепаратизму, а ово политичко одвајање је сасвим раздвајано од било каквих идентитетских питања. Штавише, сам Ђукановић је тражио и добијао подршку Митрополије Црногорско-приморске као дела Српске православне цркве.

Идентитетска перспектива експлодира тек после 5. октобра 2000. Имамо на делу читаву једну нову индустрију идентитета која гради нове симболе, потискује историјску тробојку, усваја нову званичну заставу, Алај барјак који је италијанска окупациона власт својевремено наметнула, усваја нову химну *Ој свијетла мајска зоро*, са контровезним стиховима усташког сарадника Секуле Дрљевића, протежира се и равноправно третира неканонска Црногорска православна црква (регистрована у полицијској станици 1999), медији почињу да лоше пишу и о новој србијанској власти усвајајући парадигму о континуитету великосрпске хегемонистичке политике који наставља и нова ДОС-ова власт. Почиње радикална измена школских програма, и увођење нових уџбеника историје, књижевности, уметности. Све више простора у медијима и директну државну потпору добијају интелектуални радници зеленашко-дукљанске провинијенције попут Јеврема Брковића (челник Дукљанске академије и Црногорског књижевног листа), његовог сина Балше Брковића (писца, есејисте и уредника културе у Вијестима), Радослава Ротковића (историчара књижевности и творца невероватних псеудоисторијских и митолошких теорија о доласку Црногораца са севера Немачке) и Војислава Никчевића, (лингвисте, оца црногорског језика са 33 слова и председника друштва Црногорско-хрватског пријатељства).¹⁷ Посебно је значајана улога нове историјске школе коју предводи др Шербо Растодер под чијим утицајем се израђује и у употребу ставља читав низ нових историјских уџбеника који конструишу нову самосталну углавном антисрпски настројену историју Црне Горе.¹⁸ Систематски је прогоњена ћирилица иако је и даље била званично писмо по Уставу из 1992.

Читав овај процес одвијао се пред очима међународних кругова који би га у било ком другом сличном случају окарактерисали као најпримитивнији национализам изграђен на лажним историјским конструкцијама. Међутим и овде је Запад применио већ развијену матрицу о добрим и лошим, односно пријатељским и непријатељским национализмима, у чијој је основи класична интересна геополитика. Док је у Србији сузбијан сваки покушај обнове наци-

17 О деловању ове групе интелектуалних радника усмереном ка промовисању такозване Црногорске православне цркве погледати Алексић, Крстаић, (2003), *Трговци душама*, Никшић

18 Погледати, Стаматовић, (2007).

оналне свести, у Црној Гори је подстицан лажни национализам и митопоетске конструкције базирани на квазиисторијској фактографији. Нови црногорски национализам је класичан пример оног што је Хобсбаум назвао измишљање традиције, односно оног што други теоретичари национализма називају конструисањем нација.¹⁹ Штавише, многе западне невладине организације и квазиинтелектуални делатници директно су на терену помагали развој овог новог национализма и његово наслањање на Хрватску, Косово, Албанију итд. Врло је лако препозати континуитет овог процеса с политиком коју је нпр. Аустро-Угарска водила до свог распада, а након тога Италија у време између два рата.

Резултат овог процеса идеолошке припреме независности и легитимацијске основе за нову независну државу јесте ширење броја људи који су под утицајем пропаганде, уцена или силе прихватили нови црногорски идентитет, изграђен не више као плурални и у етничком погледу српски, већ антисрпски, посебан национални идентитет. То показују и резултати пописа на коме је 43% популације изјавило да припада Црногорској нацији, али чак 64% да говори српским језиком. Дакле за свега десетак – двадет посто може се рећи да су заиста прихватили нову идентитетску матрицу која тражи потпуно конструисање идентитета и преко назива језика, и преко симбола и преко прихватања самосталне црногорске православне цркве. Али тај процес се наставља. О намерама режима да се српски корпус сведе на бројку испод 20% на следећем попису, односно на испод 10% у крајњем резултату, више пута су отворено говорили разни званичници режима, као што је др Срђан Дармановић.²⁰

Дакле, када би се поштовале норме које постоје у европским државама са сличном етничком структуром, српски народ би постао конститутивни народ с правима каква имају нпр. Валонци у Белгији, Французи у Швајцарској, Каталонци у Шпанији. Међутим, права Срба у РЦГ су далеко испод права која Албанци (20% становништва) имају у Македонији након Охридског споразума. Током процеса израда новог устава, Српска листа као представник српског народа у РЦГ је понудила један такав предлог који је предвиђао конститутивност црногорског и српског народа, српски језик као званични, равноправно учешће етничких структура у управи и другим државним институцијама.²¹ Уз подршку међународне заједнице, режим је све ове захеве напросто

19 Види Хобсбаум - Рејнцер, (2002). Такође је занимљиво да су теоретичари национализма потпуно пренебрегли овај случај иако је типски за њихове анализе. Покушај овог аутора да заинтересује неколицину њих попут Вила Кимлике остали су без икаквог резултата. Као да је нека врста политичке коректности (повезана и са изворима финансирања и пожељним темама) наметнула забрану деконструкције новоцрногорских митова.

20 Агенција МИНА је 2. јуна 2007 пренела ову његову процену дату *Фајненшел Тајмсу*.

21 Види Жижих, Марковић, Вешовић (2006).

изигнорисао и на крају усвојио устав против кога су представници српског народа у Црној Гори. Срби су данас у ЦГ највише обесправљен народ чијих представника нема у државној управи, у правосудју, у дипломатији, у саветима јавних гласила, немају своје медије, немају своје културне институције које би се финансирале из државног буџета. Српска православна црква је стална мета вербалних и физичких напада, и претњи отимањем имовине. Оно што режим покушава јесте да притисцима натера Митрополију Црногорско-приморску да обједини све четири епархије које делују на територији Црне Горе и да од њих заправо створи аутокефалну Православну цркву нове државе.

Чини се дакле да је најбоље објашњење за подршку међународне заједнице оваквој антрисрпској политици у Црној Гори оно које се позива на традиционалне геополитичке узроке. Срби су се вековима борили за преживљавање на овим просторима и уз тешку муку успевали да се одрже у приморском делу. Током друге половине прошлог века и посебно током 90-их они су очишћени из Далмације. Црна Гора је остала последњи простор на коме су Срби присутни на мору. Пројектовано прекомпоновање идентитета у овој држави, и постепено брисање српских обележја и популације у функцији је коначног потискивања Срба и Србије од мора, и њеног пуног заокруживања са свих страна. Срби се и даље посматрају као реметилачки фактор који треба сасећи и на све могуће начине ограничити.

Постоји већ повелика и добро документована литература о континуитету оваке антрисрпске политике западних земаља на Балкану, која је усмерена на свођење српског идентитета само на подручја источно од Дрине, и на сузбијање и брисање овог идентитета у земљама западно од поменуте реке. Треба погледати недавно објављену књигу Милоша Ковића *Дизраели и источно питање* да би се уочио континуитет једне исте британске политике према Балкану у последња два века. Њена непромењена начела остварена су у последње две деценије и свде се на неколико постулата: помоћ Албанцима као главним савезницима и као сили која може да се супротстави православним Грцима и Србима, сузбијање Срба као народа непоправљиво приврженог Русима без обзира на тренутну политику било које српске власти, спречавање уједињавања српских земаља и штавише подстицање њиховог одаљавања, корупција црногорског режима како би се ова земља одвојила од Србије, итд.²²

У недостатку снаге Срби у РЦГ могу да се боре само памећу. Уместо раније политике која је напросто порицала нову реалност и само понављала како нема разлике између Црногораца и Срба, након референдума већина Срба је прихватила чињенице из пописа и своје захтеве базира на његовим резултатима признајући посебност Црногораца као посебне политичке, а у будућности вероватно и националне групације. С таквом политиком полако се остварује политичка хомогенизација и субјективизација, а програм српских права и очувања српског идентитета постепено и мучно се намеће црногорској и ме-

22 Види, Ковић (2007).

ђународној јавности. На последњим изборима кандидат српске листе је добио 20% гласова и остварио друго место. Скупови су почињали српском химном „Боже правде“, и преовладавала је интегралистичка српска иконографија.

За бољи резултат недостајала је подршка Србије као матичне државе Срба. Штавише, анализа коју ћемо изнети у последњем делу ове студије^{1/2/} показале на примеру поменутих председничких избора да највећи проблеми за српски народ данас долазе из Србије због код елите разореног осећаја националне свести и националне одговорности.

Распад српске националне свести у Србији

Анализу понашања србијанске елите током ових избора треба почети пожељем с понашањем хрватске елите у сличним ситуацијама када се одржавају избори у земљама у којима живе припадници хрватског народа. У Црној Гори живи око 1, 1% Хрвата, што чини мање од 7 000 људи, али су они предмет изузетне бриге хрватске државе. Тако је и током ових избора екипа ХРТ била присутна током последње недеље кампање, а хрватски медији су генерално с великом пажњом проpratили ове изборе. Кад се нпр. одржавају избори у Босни и Херцеговини у којој живи десетак процената Хрвата, на ХРТ се организују специјалне предизборне емисије у којима се јавности представљају хрватски кандидати и њихови изборни програми.

Хрватски званичници приликом посета околним земљама по правилу посете и институције и представнике тамошњих Хрвата. Медији су веома осетљиви на свако евентуално кршење неких њихових права, на шта одмах реагује и дипломатија и највиши представници власти. Слично се понашају и елите Мађарске, Румуније, Бугарске, Пољске и свих других земаља које имају значајну дијаспору у околним земљама.

Српска елита се међутим не понаша тако. Контакти с представницима Срба у околини не посматрају се кроз државни него искључиво кроз уско страначки интерес. Тако нпр. Демократска Странка има партијску сарадњу са Странком независних социјалдемократа у Републици Српској и подржава Милорада Додика и његову странку на свим изборима. Тиме Председник Србије директно дели грађане Републике Српске и сарађује само с онима који су му блиски. На крајње проблематичан начин, подстиче се и обрнути принцип, а то је тражење од представника Срба из околине да се стављају на страну једне политичке опције у Србији. Тако су пред овогодишње председничке изборе Додик и Пуповац доведени да у уторак 29. 2. 2008. пред камерама државне телевизије дају своју подршку једном од кандидата (Борису Тадићу).

Та врста контаката постоји углавном само у време избора када су лидери-ма у Србији или Додик и Пуповцу такви сусрети потребни. Иначе се веома мало ради на развоју сарадње и повезивања Србије с Републиком Српском и

српским народом у Хрватској. Још гора је ситуација када је у питању српски народ у Црној Гори.

Иако у овој држави живи 32% Срба ни две године након осмостаљења српска елита није показала ни минимум интереса за помоћ овим људима и за њихову одбрану права на очување свог идентитета. На последњим парламентарним изборима Српска листа је освојила 15% гласова и тиме постала водећа опозициона групација. Међутим ни председник ни премијер Србије нису одговорили на захтев лидера ове коалиције да их приме.²³ За разлику од других српских лидера, они ту привилегију која значи огромну симболичку подршку нису имали ни пред ове изборе.

Штавише, деловање кабинета и председника и премијера, као и читаве елите, ишло је на уштрб интереса Срба у ЦГ. Странка премијера ДСС има традиционалне односе с једном малом странком која скоро да не постоји више на терену упркос огромној помоћи коју добија из Београда. Странка председника, ДС има одличне односе с владајућим режимом ДПС-а иако он спроводи политику асимилације српског народа. Треба се сетити посета Бориса Тадића и Ненада Богдановића Будви за време локалних избора 2005. кад су директно подржали ДПС иако је он увелико радио на отцепљењу од Србије. Тадић је први и честитао партнерима из Подгорице самосталност и чак ни симболички се није залагао за очување заједничке државе.

Амбасадор Србије Зоран Лутовац послат је у Подгорицу баш на почетку председничке изборне кампање. Лидери Срба у Црној Гори сматрају да је његов долазак био у функцији победе Филипа Вујановића, односно да је странка Бориса Тадића радила за своје пословне partnere а противно интересима свог народа.²⁴ Амбасадор Србије се иначе срео са свим председничким кандидатима осим са јединим Србином.

Десет дана пред изборе на Цетиње је стигао и министар културе Воја Брајовић да би са својим црногорским колегом потписао Уговор о сарадњи у области културе, медија и сл.²⁵ Перверзно је што је тек недељу дана пре тога управо Скупштина општине Цетиње променила име улице Вука Карацића у Исландску. Тиме је заправо србијанска власт легитимисала овај потез и читаву политику брисања српских корена и српског идентитета из Црне Горе.

У функцији кампање ДПС-овог кандидата била је и посета Мирослава Мишковића, водећег србијанског тајкуна који је усред кампање посетио Подгорицу уговарајући пред камерама послове везане за ширење своје империје и на Црну Гору. Тиме је бирачима послата порука да су односи између режима и србијанске пословно-политичке елите најбољи могући и да потирање права Срба у ЦГ за Србију није тема од било каквог интереса.²⁶

23 Види Андрија Мандић, „Срби у Црној Гори и Србија“, *Политика*, 12. 04. 2008.

24 Види Мандић, *ibid*.

25 Види *Вечерње новости*, 29. 3. 2008.

26 Види *Дан*, 28. 03. 2008.

Српски медији за разлику од хрватских у сличним приликама скоро да су прећутали ове изборе. Они су били тема која је потпуно скрајнута и о којој се извештавало врло штуро. Ниједне новине или електронски медиј нису указали на чињеницу да и српски народ има свог кандидата нити су посебну пажњу посветили његовом програму и наступима. Однос према српском кандидату био је још гори него према кандидату власти па чак и према неким другим опозиционим кандидатима. Тако је београдска ТВ Фокс два дана пред изборе најављивала да ће бити одржан други круг и да ће у њему осим Вујановића бити и Небојша Медојевић. Може се чак рећи да су и други србијански медији наглашено позитиван однос имали према Медојевићу иако је у питању национални Црногорац, који се залагао за одвајање од Србије још од почетка 90-их.²⁷

Јавни сервис није направио ниједну специјалну емисију о овим изборима а специјалног репортера је послао само на дан избора. Ова репортерка је конципирала свој извештај као да су у питању избори у било којој страни земљи и ни на који начин није истакла чињеницу да су Срби имали свог кандидата и да је он направио веома добар резултат.

Генерално гледано сви србијански медији, који су иначе под контролом тајкуна, партија, и западаних центара моћи, заједнички обликују менталну мапу²⁸ која сужава перцепцију српске јавности искључиво на границе Србије.²⁹ Дакле, грађани се постепено уче да дешавања у околним земљама не треба да их занимају без обзира што тамо живи велики број припадника Срба. Пословна елита склапа послове са свим структурама у окружењу без икаквог обзира на однос тих држава према Србији и српском народу који тамо живи, а политичка елита Србије такође партнере у тим земљама тражи у припадницима других народа. Како објаснити ово стање које би у свакој другој земљи било окарактерисано као ненормално?

Србија је интерно закочена и окупирана земља. Њен кључни проблем је постојање консекуса међу разним деловима елите о одржању и вођењу политике која се формира супротно интересима читаве нације и државе.

27 Видети чланак у *НИН*-у од 28. 03. с Медојевићевом сликом, као и слике амбасадора Србије с Медојевићем објављене у *Политици* 26. 03. 2008.

28 О појму *менталне мапе* погледати Годорова, (2005), и Суботић, (2007), стр. 11

29 На пример и у недељнику *НИН* Република Српска се одавно води под рубриком Свет. Најбољи симболички пример свакако је временска прогноза. Србијански медији укључујући и Јав.ни сервис дају временску прогнозу искључиво за подручје Србије. ХРТ, међутим даје временску прогнозу за све крајеве у којима живе Хрвати. Овакав поступак је логичан из више разлога: грађани Хрватске се тиме образују да треба да воде бригу о свим крајевима у којима живе њихови сународници; с друге стране постоје и комерцијални разлози, пошто су оглашивачи заинтересовани да имају шире тржиште, које укључује и Хрвате из околних земаља који прате хрватску телевизију; њима пак то значи много јер им се шаље порука да их њихова матична држава не губи из вида.

Нашом земљом данас чини се влада изузетно штетна симбиоза једног броја тајкуна, неколико политичких партија и страних безбедносних и политичких структура које све то надгледају и контролишу. Интереси овог моћног лобија који *de facto* сачињава данашњу елиту директно су супротни интересима Срба, како у Србији тако и ван ње.

Интереси западних политичких и обавештајних структура јесу да се Србија што је могуће више смањи, пацификује, да јој се умањи снага и да се стави у однос потпуне војне, финансијске и политичке зависности. Интереси њихових привредних субјеката су везани за контролу овдашњег тржишта, за пуно овладавање банкарским и финансијским сектором како би се новац перманентно извлачио, и за што дубље задуживање грађана, привредних субјеката и читаве државе.

Интереси домаћих тајкунских структура јесу да задрже постојеће стање у коме читава привреда пропада, а њихов капитал расте. С тајкунима постоје два велика проблема: сваки од њих је свестан да до садашњег богатства није дошао на законит начин и да би у некој промењеној констелацији политичких односа у коме би ослобођено правосуђе радило свој посао могли доста лоше да прођу. Такође, та позиција их чини посебно рањивим у односу на стране структуре које такве податке поседују па су принуђени да веома много воде рачуна о интересима тих земаља. Оно где им се интереси ове две структуре поклапају јесте чињеница да 90% тајкуна свој новац и даље зарађује на увозним пословима. Потцењен курс динара који им обезбеђују политичке партије на власти, омогућује даље уништавање производње у Србији, што одговара моћном увозном тајкунском лобију као и западним корпорацијама чија се роба овде продаје. Новац за куповину грађани добијају из прецењених и незарађених пензија и плата, које се опет исплаћују захваљујући изборним, на дефициту конструисаним буџетима и распродаји националних ресурса кроз приватизацију из које новац иде само у потрошњу.³⁰

Део читавог аранжмана јесте стварање атмосфере у којој се разара осећај српског националног идентитета у самој Србији као и сваки осећај националне солидарности с припадницима српског народа који живе у околним земљама. Савремена српска елита заправо враћа Србију на време и идеологију седамдесетих година прошлог века. Тада су прокламована начела политике која тврди да Србија нема никавог интереса и разлога да се меша у унутрашње послове других република односно да треба да се бави искључиво сопственим економским развојем. Припадницима српског народа у другим републикама препоручивано је да одвоје своје погледе од Београда и да се при-

30 Одличан сажетак овог система економске политике који разара Србију дао је Јован Душанић у тексту "Године изневерних очекивања". Видети на: http://www.nspm.org.yu/ekonomskapolitika/2008_dusanic1.htm

марно и суштински окрену републикама у којима живе, да своју судбину решавају тамо, не очекујући било какву помоћ од Србије.³¹

И тада су као и данас приоритети руководства Србије били везани за изградњу добрих односа са руководством других република, а не за помоћ Србима у борби за очување њиховог идентитета и остваривање културних, етничких и верских права. Као што се некада веровало и говорило да ће изградњом комунистичког друштва сви ти проблеми етничког идентитета нестати, тако се данас промовише политика која тврди да приступање европским интеграцијам представља универзални рецепт који решава све проблеме и који затамњује сва „ретроградна“ питања као што су етничка, верска културна и политичка права Срба у другим земљама.

Србија чини се улази у један нови период идеолошке и вредносне таме у коме ће наставити да се тетура без јасних оквира и стратегија за развој у било којој области. Корумпирана елита ће наставити да одржава овај систем док год постоје економске основе за његово функционисање, уз снажну подршку спољашњих фактора. Озбиљна, организована и координисана борба против ове врсте окупације претпоставља ослобађање безбедносних структура³² од страног уплива и знатна материјална средства. У овом тренутку изгледи за нешто тако готово да не постоје, а одбрана права на идентитет препуштена је спонтаним напорима појединаца, интелектуалних група, покрета и других релативно слабих групација које углавном делују без материјалне подршке. Али, док год неко одржава пламен постоји и нада да се у неким новим глобалним или унутрашњим ломовима може отворити простор за организовану измену овог самодеструктивног система.

ЛИТЕРАТУРА:

- Алексић, Б, Крстанић, С. (2003), *Трговци душама*, Никшић
Banac, I. (1984), *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics*, Ithaca, Cornell University Press
Bieber, F. (2003), *Montenegro in Transition*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden Baden
Ђилас, М. (2005), *Бесудна земља*, Политика, Београд
Djurkovic, M. (2007) *Montenegro: Headed Toward New Divisions?*, Conflict Studies Research Center, London

31 Види излагање и одбрану овог становишта у Поповић-Обрадовић, (2003). Такозвани комунистички либерали су формулисали и развили ово становиште србијанске политике. Нетачно је како ауторка овога текста покушава да представи да су они пали као жртве незадовољних српских националиста. Пад либерала је изазвао и спровео Јосип Броз а његови мотиви свакако нису повезани са идејама српског национализма. И руководство Србије које је дошло после либерала спроводило је исту политику према Србима ван Србије све до касних осамдесетих. Најбоље објашњење ових догађаја може се наћи у Ђукић (1991).

32 Канцеларија НАТО пакта у Србији смештена је у Министарству одбране Србије.

- Ђукић, С, (1991), *Слом српских либерала. Технологија политичких обрачуна Јосипа Броза*, Филип Вишњић, Београд.
- Жижих, Марковић, Вешовић, (2006), *Устав Црне Горе, Предлог Српске листе*, Подгорица
- Хобсбаум Е, Рејнцер Т, (2002), *Измишљање традиције, XX век*, Београд
- Ковић, М, (2007), *Дизраели и источно питање*, Клио, Београд
- Lijsphart, А, (1992), *Демократија и pluralnim друштвима*, Globus, Školska knjiga, Zagreb,
- Линц Х, Степан А, (1998), *Демократска транзиција и консолидација*, Филип Вишњић, Београд
- Суботић, М, (2007) *На други поглед*, ИФДТ, Филип Вишњић, Београд
- Поповић-Обрадовић, О, (2003), „Српска и(или) србијанска политика“, у *Прелом '72*, Е Press, Београд
- Стаматовић, А, (2000), *Историјске основе националног идентитета Црногораца 1918-1953*, ЗИПС, Београд
- Стаматовић, А, (2007), *Антисрпство у уибеницима историје у Црној Гори*, Српско народно вијеће, Подгорица.
- Тодорова, М, (2005), „Шта је историјски регион? Премеравање простора у Европи“, *Реч*, 73/19, Београд
- УНДП, (2007), *Корупција у Црној Гори 2007*, приказ главних проблема и стања реформи.
<http://www2.undp.org.yu/montenegro/home/actualities/UNDP%20Brosura.pdf>.
- Уставна повеља Државне заједнице Србија Црна Гора*,
http://www.mfa.gov.yu/Srpski/Facts/ustavna_povelja_s.html

Misa Djurkovic
Institut for European Studies
Beograd

S u m m a r y

THE PRESIDENTIAL ELECTIONS IN MONTENEGRO AND THE DESTRUCTION OF SERBIAN NATIONAL CONSCIOUSNESS

Author uses example of the last presidential elections in Montenegro trying to analyse several factors of transition at the Balkans. The overview of the elections' process shows that international community is the key factor in preventing democratic changes in this small state. The main reason for this attitude is geopolitical rearrangement of the Balkans intended toward oppression and cleaning of serbian factor in former Yugoslav republics. Finally, author shows that crucial factor of this chain in making of new constellation is business and Serbian political elite, whose behavior displays absolute lack of national consciousness, responsibility and solidarity.

Key words: Montenegro, Serbia, Serbian people, elections, geopolitics.